

Uputstva i smernice

KODEKS NOVINARA SRBIJE

KODEKS NOVINARA SRBIJE

- Uputstva i smernice -

Četvrto izdanje

Ova publikacija štampana je u okviru Uneskovog projekta “Media Accountability in South East Europe”, koji finansira Evropska unija.

KODEKS NOVINARA SRBIJE
- Uputstva i smernice -

2015.

Izdavač:

Savet za štampu
Ljube Jovanovića 9c
11000 Beograd
www.savetzastampu.rs

Tiraž
5 000 primeraka

Štampa
DIA-ART

Odgovornost za mišljenja izneta u ovoj publikaciji snose novinarska udruženja i ona se ne moraju nužno slagati sa zvaničnim stavovima Uneska i Evropske unije.

SADRŽAJ

PREAMBULA	5
I ISTINITOST IZVEŠTAVANJA	7
II NEZAVISNOST OD PRITISAKA	10
III SPREČAVANJE KORUPCIJE I SUKOBA INTERESA	12
IV ODGOVORNOST NOVINARA	15
V NOVINARSKA PAŽNJA	18
VI ODNOS PREMA IZVORIMA INFORMISANJA	20
VII POŠTOVANJE PRIVATNOSTI	23
VIII KORIŠĆENJE ČASNIH SREDSTAVA	25
IX POŠTOVANJE AUTORSTVA	26
X ZAŠTITA NOVINARA	28

PRIMERI IZ PRAKSE KOMISIJE ZA ŽALBE SAVETA ZA ŠTAMPU

KRŠENJE AUTORSKIH PRAVA	29
NEPRIMERENI SADRŽAJI	31
PRIVATNOST JAVNIH LIČNOSTI	32
NACIONALNOST POČINILACA KRIVIČNIH DELA	33
ETIKA I FUNKCIONERI	34
(NE)IMENOVANI KOMENTARI	35

PREAMBULA

UNS i NUNS ovaj kodeks donose kao etički standard profesionalnog postupanja novinara.

Dužnost je novinara da slede profesionalne i etičke principe sadržane u Kodeksu, i da se suprotstave pritiscima da te principe prekrše.

Kodeks preporučuje solidarnost sa kolegama kada su ugroženi standardi profesionalnog postupanja novinara.

Obrazloženje:

Profesionalni i etički standardi definisani u ovom Kodeksu teže podizanju ugleda novinarske profesije, propagiraju zalaganje za slobodu mišljenja, govora i izražavanja, kao i nezavisnost medija.

Novinari koji krše načela ovog Kodeksa ne mogu da računaju na bezrezervnu podršku novinarskih udruženja i kolega.

Mediji su dužni da interes javnosti za potpunim, blagovremenim i istinitim informisanjem stave iznad svih drugih interesa. U kontekstu ovog Kodeksa, interes javnosti podrazumeva objavljivanje svih važnih informacija koje su čitaocu/slušaoocu/gledaocu od pomoći pri formiranju vlastitog suda/mišljenja o pojavama i događajima.

Za primenu ovog Kodeksa odgovorni su i urednici i izdavači.

Obrazloženje:

Novinari, odnosno urednici profesionalno su odgovorni javnosti (čitaocima/gledaocima/slušaoцима), a ne izdavaču/vlasniku (državi i interesnim grupama), i njihovim privatnim, ekonomskim, političkim i drugim interesima.

Izdavač/vlasnik ima nesporno pravo da ostvaruje poslovnu dobit i njome se rukovodi u poslovanju medija. Istovremeno, razlog posto-

Kodeks novinara Srbije usvojili su 2006. godine Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženje novinara Srbije. Novinarska udruženja su 2013. godine dopunila Kodeks odredbama o sprečavanju korupcije i sukobu interesa. Novinarska udruženja duguju posebnu zahvalnost izdavačima prethodna tri izdanja Kodeksa, Fondaciji Konrad Adenauer, Beograd, i Savetu Evrope, za veliku pomoć i doprinos u jačanju medijske samoregulacije i unapređenju etičkih standarda slobodnog i nezavisnog novinarstva.

janja medija jeste javni interes, i vlasničko pravo ga ne sme narušiti. Poslovni, politički i privatni interesi izdavača/vlasnika ne smeju da budu izgovor ili opravdanje za kršenje ovog Kodeksa.

Izdavač/vlasnik ne bi trebalo da po svom nahođenju, bez saglasnosti redakcije, menja uređivačku politiku medija.

Izdavač ima pravo da definiše uređivačku politiku, ali ona ne sme da bude u sukobu sa zakonom niti sa profesionalnim kodeksom.

I ISTINITOST IZVEŠTAVANJA

- 1. Obaveza je novinara da tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izvesti o događajima od interesa za javnost, poštujući pravo javnosti da sazna istinu i držeći se osnovnih standarda novinarske profesije.**

Smernice:

- Moguće dejstvo objavljene informacije na medij ili medijskog vlasnika ne sme da utiče na odluku o njenom objavljivanju.
- Politička ili ideološka pozadina informacije ne sme da utiče na odluku o njenom objavljivanju, čak i ukoliko je ta politička ili ideološka pozadina u suprotnosti s političkim ubeđenjima novinara, urednika ili vlasnika medija.
- Saopštenja političkih stranaka ili drugih interesnih grupa moraju da budu označena kao takva. U slučaju da je saopštenje redakcijski obrađeno, čitaoci/gledaoci/slušaoци moraju da budu obavešteni o primarnom izvoru informacije.
- Redakcijska obrada saopštenja ne sme da izmeni činjenice, kontekst u kojem su upotrebljene, niti njihov smisao.

- 2. Pravo je medija da imaju različite uređivačke koncepte, ali je obaveza novinara i urednika da prave jasnu razliku između činjenica koje prenose, komentara, pretpostavki i nagađanja.**

Smernice:

- Mediji koji prenose agencijske vesti snose odgovornost za ono što objavljuju. Ukoliko je agencija navedena kao izvor informacije, skraćivanje ili dopuna te informacije ne sme da promeni elementarno značenje, odnosno zaključak koji je agencija plasirala.
- Prilikom objave rezultata ispitivanja javnog mnjenja, preporučljivo je da se navede: naziv agencije koja je sprovela ispitivanje, naručilac ispitivanja, broj ispitanika, vreme kada je ispitivanje obavljeno, pitanja koja su postavljena ispitanicima.

- Ukoliko je objavljeni komentar u suprotnosti sa uređivačkom politikom ili stavom redakcije, preporučljivo je da čitaoci/gledaoci/slušaoци o tome budu obavješteni.
- Otvoreno zalaganje za jednu političku stranku ili opciju nespojivo je s novinarskom profesijom.
- Novinari nisu obavezni da intervjuisanoj osobi omoguće autorizaciju teksta. Ukoliko se, u dogovoru s urednicima, ipak odobri autorizacija, intervjuisana osoba nema pravo da menja novinarska pitanja, smisao i kontekst svojih odgovora.
- Promene sadržaja fotografije nedopustive su bez saglasnosti autora.
- Mora se jasno naglasiti razlika između dokumentarne fotografije i fotomontaže. Čitaoci/gledaoci ne smeju da se dovode u zabludu.
- Nedopustive su drastične intervencije pri digitalnoj obradi dokumentarne fotografije. Dozvoljene su samo minimalne korekcije (u domenu boja, kontrasta, oštine, i slično) koje ne utiču na njen sadržaj.

3. Novinar je dužan da naznači izvor informacije koju prenosi. Ukoliko izvor ne želi da bude otkriven, novinari i urednici postupaju sa dužnom profesionalnom pažnjom i svojim profesionalnim autoritetom staju iza informacije i odgovaraju za njenu tačnost.

Smernice:

- U slučaju da izvor informacije uslovljava da ostane neimenovan, redakcija je dužna da to poštuje. Od ovog pravila može da se odstupi, ukoliko se informacija odnosi na planiranje nekog zločina, ili kršenje ustavnog poretka i bezbednosti države, kada je obaveza redakcije da to prijavi nadležnim organima. Preporučljivo je da se u ovim slučajevima konsultuje pravni savetnik.
- Objavljivanje informacija koje su označene kao poverljive, dopušteno je isključivo ukoliko se utvrdi da je pravo javnosti da

bude informisana prioritarno u odnosu na razloge poverljivosti informacija.

4. Novinar je dužan, kada je to neophodno, da konsultuje što više izvora i da im omogući da iznesu svoj stav.

Smernice:

- Novinar je dužan da konsultuje najmanje dva nezavisna izvora informacija koja će datu informaciju da potvrde ili ospore.
- Dva međusobno nezavisna izvora informacija posebno su poželjna u slučaju postojanja indicije da zvaničan izvor daje nepotpunu i/ili netačnu informaciju. Postojanje dva nezavisna izvora informacija jednako je preporučljivo i u slučaju da ključne informacije potiču od anonimnog, odnosno poverljivog izvora.

5. Sa novinarstvom nespojivi su objavljivanje neosnovanih optužbi, kleveta, glasina, kao i izmišljenih pisama ili pisama čiji autor nije poznat ili njegov identitet nije proverljiv.

Smernice:

- Sadržaj pisama koja se objavljuju mora da bude u skladu s načelima profesionalne etike.
- Iako adresa pošiljaoca ne bi trebalo da se objavljuje, ona mora da bude poznata redakciji. Ukoliko postoji sumnja u identitet pošiljaoca, pismo ne bi trebalo da se objavi.
- Objavljivanje izmišljenih pisama nije dozvoljeno, kao ni intervencije na pismima bez saglasnosti autora.
- U slučaju da novinar proceni da je objavljivanje nepotvrđene informacije ili nagađanja u interesu javnosti, dužan je da jasno i nedvosmisleno naglasi da informacija nije potvrđena.

II NEZAVISNOST OD PRITISAKA

- 1. Novinar treba da se suprotstavi svakom pritisku na slobodno obavljanje profesije, kao i svakom vidu cenzure. Novinar zadatke prima samo od nadležnih urednika. Novinar ne sme odlagati objavljivanje bitnih informacija, osim zbog neophodne provere tačnosti.**

Smernice:

- Novinar/urednik treba da izvesti javnost o pritiscima koji ugrožavaju slobodu informisanja i nezavisnost medija.
- Urednik je dužan da zaštiti novinara od svakog oblika cenzure i pritiska koji su mu poznati, bez obzira da li oni potiču od izdavača/vlasnika, države, interesnih grupa, i slično.
- Autocenzura se smatra kršenjem profesionalnih i etičkih normi.
- Uredničke intervencije ne smeju da izmene činjenice, kontekst i stavove novinara koji potpisuje tekst/prilog. U slučaju da urednik izmeni činjenice, kontekst i stavove iznesene u tekstu/prilogu, novinar je obavezan da se od tih intervencija ogradi.
- Naslov teksta/priloga ne sme da bude u suprotnosti sa suštinom teksta/priloga.
- Naslov teksta/priloga podleže istim etičkim principima kao i sam tekst/prilog.
- Bilo kakve intervencije (urednika, grafičkog urednika, dizajnera, i drugih), u pogledu sadržaja fotografije, nedopustive su bez saglasnosti autora.

- 2. Ekonomski i politički interesi izdavača ne smeju da utiču na uređivačku politiku na način koji bi imao za posledicu netačno, neobjektivno, nepotpuno i neblagovremeno informisanje javnosti.**

Smernice:

- Ukoliko se izveštava o pojedincima i kompanijama koje imaju vlasnički udeo u mediju, preporučuje se da novinar/urednik navede tu činjenicu.
- Ukoliko izdavač medija ima vlasnički udeo u organizaciji, kompaniji o kojoj se izveštava, novinar/urednik trebalo bi da navede tu činjenicu.

- 3. Novinar se ne može prisiliti na izražavanje mišljenja protivnog njegovoj savesti.**

Smernice:

- Novinar ne može biti kažnjen zbog odbijanja da izveštava suprotno svojim opredeljenjima i moralnim načelima.
- Ukoliko novinara prisiljavaju da izveštava suprotno svojim uverenjima, on ima pravo da javnost s tim upozna.

III SPREČAVANJE KORUPCIJE I SUKOPA INTERESA

1. Novinar ne sme da prima ili traži materijalnu ili neku drugu korist za prikupljanje, objavljivanje, odlaganje ili sprečavanje prikupljanja ili objavljivanja informacija.

Smernice:

- Ukoliko se novinar sa sagovornikom sastaje u restoranu, trošak bi trebalo da snosi redakcija. U slučaju da je to neizvodljivo, novinar bi trebalo da insistira na susretu na nekom mestu koje ne iziskuje troškove.
- Novinar/urednik ne sme da proda dokumenta, audio/video zapise, knjige i druge materijale koje je dobio u svrhu medijskog izveštavanja. Ovakvi materijali ne bi trebalo da se ustupaju drugim medijima bez saglasnosti izvora informacija.
- Preporučuje se da materijali dobijeni od izvora informacija ostanu u posedu redakcije ili dokumentacionog centra medija za koji novinar/ urednik izveštava.

2. Novinar je obavezan da odbije poklon ukoliko se može sa razlogom pretpostaviti da je poklon povezan sa obavljanjem njegove profesije i da može uticati na objektivnost u radu. Novinar je obavezan da prijavi redakciji nuđenje ili dobijanje poklona u vezi sa obavljanjem novinarskog posla.

Smernice:

- Priprihvatanje poklona dozvoljeno je samo u slučajevima kada je reč o propagandnom materijalu (olovke, notesi, kačketi, i slično), ili predmetima neznatne materijalne vrednosti.

3. Ukoliko su pojedinac ili organizacija platili putne troškove novinaru/uredniku/redakciji, on je dužan da tu činjenicu navede u tekstu/prilogu

Smernice:

- Ukoliko se izveštava o temama koje su deo studijskog putovanja, profesionalnog usavršavanja ili stipendije, a koje organizuju i plaćaju državni organi, međunarodne i domaće nevladine organizacije i fondacije, političke stranke, kompanije i slično, onda to mora da bude nedvosmisleno navedeno u tekstu/prilogu.
- Redakcija bi trebalo da plaća službena putovanja novinara, dnevnice, putne troškove novinara na zadatku, ulaznice za različite događaje, i slično.

4. Novinar ne izveštava o temama u kojima ima privatni (lični ili grupni) interes.

Smernice:

- Neće se smatrati neprimerenim ukoliko novinar koji u nekoj stvari ima i lični interes izveštava o toj temi ako je u pitanju stvar od šireg javnog interesa (npr novinar koji živi u jednom delu grada piše tekst o potrebi da se u tom delu grada izgradi nova škola).

5. Novinar bi trebalo da učini sve da izbegne situacije koje bi mogle da dovedu do sukoba interesa, stvarnog ili prividnog, i koje bi mogle da ga navedu da kompromituje svoj ugled ili ugled profesije. Novinar koji ne može da izbegne sukob interesa dužan je da bez odlaganja o tome obavesti urednika.

Smernice:

- Novinar ne bi trebalo da izveštava ili iznosi stavove o ljudima s kojima je u bliskom krvnom srodstvu, braku, kao i bližim porodičnim ili prijateljskim odnosima.
- Novinar/urednik ne bi trebalo da izveštava o temama u kojima ima lični, politički ili komercijalni interes, npr kao član upravnog, nadzornog ili poslovnog odbora kompanije/organizacije/kluba, i slično.
- Novinar ne bi trebalo da se bavi sektorom u kojem član njegove (bliže i dalje) porodice ili blizak prijatelj ima moć odlučivanja.

6. Sa novinarskom profesijom nespojiv je rad u PR i marketinškim agencijama, agencijama za lobiranje, državnim organima i institucijama, kao i političkim partijama.

Smernice:

- Učešće u političkoj, izornoj ili medijskoj kampanji (političke stranke/kompanije, i slično), ne može da se obavlja istovremeno s novinarskim/uredničkim poslom. Politička aktivnost članova porodice novinara/urednika takođe bi mogla da uzrokuje stvaran ili prividan sukob interesa.
- Sa novinarskom profesijom nespojiv je rad u kontraobaveštajnim, obaveštajnim i drugim bezbednosnim službama ili rad za te službe.

7. Novinar ne sme biti u bilo kakvoj vrsti poslovnih odnosa sa subjektima čije aktivnosti pokriva.

Smernice:

- Novinar ne sme da piše o privrednim društvima od čijeg poslovnog uspeha zavisi njegov ili interes njegove (bliže i dalje) porodice ili prijatelja. Ukoliko takav interes postoji, novinar je dužan da, po dobijanju zadatka, o tome obavesti urednika.
- Novinar ne sme da izveštava o akcijama koje poseduje ili kojima namerava da trguje.

IV ODGOVORNOST NOVINARA

1. Novinar je, pre svega, odgovoran svojim čitaocima, slušaocima i gledaocima. Tu odgovornost ne sme da podredi interesima drugih, a posebno interesima izdavača, vlade i drugih državnih organa. Novinar se mora suprotstaviti svima koji krše ljudska prava ili se zalažu za bilo koju vrstu diskriminacije, govor mržnje i podsticanje nasilja.

Smernice:

- Novinar treba da izvesti urednika ukoliko se njegovi lični, ekonomski, politički i drugi interesi prepliću sa profesionalnim dužnostima.
- Novinarska profesija nespojiva je sa širenjem bilo koje vrste: polnih, rodnih, etničkih, rasnih, socijalnih, ili verskih stereotipa. Predrasude koje novinari privatno imaju, ne smeju da budu emitovane/objavljene ni u kakvom kontekstu, ni otvoreno, ni prikriveno.
- Nedopustivo je kolokvijalno, pogrdno i neprecizno nazivanje određene grupe.
- U izveštajima o krivičnim delima, nacionalna, rasna, verska, ideološka i politička pripadnost, kao i seksualno opredeljenje, socijalni i bračni status osumnjičenih lica ili žrtava, pominju se samo u slučaju kada su opredeljenja, pripadnost ili status u neposrednoj vezi s vrstom i prirodom počinjenog krivičnog dela.

2. Falsifikovanje dokumenata i plagijat nedopustivi su i smatraju se teškim prekršajem standarda profesionalnog postupanja novinara.

Smernice:

- Korišćenje tuđih informacija, ideja, istraživanja, i fotografija i grafičkih prikaza bez adekvatnog navođenja izvora, smatra se plagiranjem, i predstavlja jednu od najtežih povreda profe-

sionalnih i etičkih standarda. Plagiranje ugrožava kredibilitet novinara/medijske kuće, i dovodi i do gubitka poverenja čitalaca/gledalaca/slušalaca u novinarsku profesiju.

3. Novinar je dužan da poštuje pravilo pretpostavke nevinosti i ne sme nikoga proglasiti krivim do izricanja sudske presude.

Smernice:

- Mediji su dužni da poštuju pravo pretpostavke nevinosti i da štite privatnost i identitet osumnjičenog ili počinioca, čak i u slučaju priznanja krivice.
- Zaštita privatnosti i identiteta podrazumeva ne samo zaštitu imena (označavanje osumnjičenog inicijalima), već i zaštitu drugih podataka koji bi mogli da upute na njegov identitet: fotografija, adresa, opis izgleda, bračno stanje, socijalni status, pripadnost nekoj grupi, imena suseda, rođaka i prijatelja.
- Žrtve i osumnjičeni često nisu svesni moći medija. Novinar je obavezan da to uzme u obzir, te da ne zloupotrebljava neznanje svojih sagovornika.
- Ukoliko žrtva nekog krivičnog dela pristane na razgovor, novinar ne sme da na osnovu tog razgovora otkrije identitet žrtve ili eventualnog počinioca.
- Ukoliko izveštava o počinjenom krivičnom delu, novinar mora da bude na oprezu da, u razgovoru s eventualnim svedocima, ne obelodani identitet žrtve, odnosno identitet i pravo na pretpostavku nevinosti osumnjičenog.
- Novinar mora da ima u vidu mogućnost zloupotrebe i manipulacije kojima mogu da ga izlože tobožnje žrtve određenih krivičnih dela.

4. Novinaru je zabranjeno da koristi neprimerene, uznemiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu.

5. Novinar je dužan da poštuje i štiti prava i dostojanstvo dece, žrtava zločina, osoba sa hendikepom i drugih ugroženih grupa.

6. Novinar neguje kulturu i etiku javne reči, poštuje pravo na odgovor, izvinjenje i ispravku i dužan je da blagovremeno objavi odgovarajuću ispravku.

Smernice:

- Mediji su dužni da, bez odlaganja, objave tačnu i potpunu informaciju, čak i ako su nehotice plasirali informaciju za koju se naknadno ispostavilo da je neosnovana optužba, glasina, uvreda ili kleveta.

7. Novinar/urednik ne sme da pristane da u bilo kojoj novinarskoj formi plasira bilo kakav oblik komercijalnog oglašavanja ili političke propagande. Novinar neće stavljati svoj potpis ispod komercijalnog oglašavanja ili političke propagande.

Smernice:

- Novinar/urednik dužan je da odbije plasiranje komercijalnog oglašavanja ili političke propagande u formi novinarskog izražavanja.
- Novinar je dužan da bude posebno pažljiv kada koristi saopštenja za javnost, tekstove i druge materijale PR i marketinških agencija, budući da oni primarno imaju svrhu da za klijente (direktno ili indirektno), obezbede besplatan i povoljan publicitet.

V NOVINARSKA PAŽNJA

- 1. Novinar je obavezan da pristupa poslu sa dužnom profesionalnom pažnjom.**
- 2. Novinar ne sme slepo da veruje izvoru informacija. Novinar mora da vodi računa o tome da izvori informacija često slede svoje interese ili interese društvenih grupa kojima pripadaju i prilagođavaju svoje iskaze tim interesima.**

Smernice:

- U kontaktu sa izvorima informacija neophodna je posebna pažnja kako bi se izbegla stvarna ili prividna pristrasnost, proistekla iz prisnih ličnih odnosa.
- Čitaoci/gledaoci/slušaoци moraju da budu obavešteni o neposrednoj koristi koju izvor može ostvariti od objavljivanja informacije. Ako izvor ima neposredan interes, ili nastoji da se s nekim obračuna, čitaoci/ gledaoci/slušaoци moraju o tome da budu obavešteni.

- 3. Prećutkivanje činjenica koje mogu bitno da utiču na stav javnosti o nekom događaju jednako je njihovom namernom iskrivljivanju ili iznošenju laži.**

Smernice:

- Ukoliko su izvori informacija portparoli političkih stranaka, pojedinaca i kompanija, taj podatak mora da se navede jer je moguć njihov direktan ili indirektan uticaj na objektivnost izveštavanja.

- 4. Novinar mora biti svestan opasnosti od diskriminacije koju mogu da šire mediji i učiniće sve da izbegne diskriminaciju zasnovanu, između ostalog, na rasi, polu, starosti, seksualnom opredeljenju, jeziku, veri, političkom i drugom mišljenju, nacionalnom ili društvenom poreklu.**

Smernice:

- Pripadnost određenoj etničkoj, političkoj, ideološkoj, ili nekoj drugoj grupi, kao i bračno stanje, versko opredeljenje, društveno poreklo, navodi se samo u slučajevima kada je taj podatak neophodan za puno razumevanje konteksta događaja o kojem se izveštava.
- Novinari moraju da izbegavaju fraze koje imaju šovinističke, seksističke, ili na bilo koji drugi način diskriminatorne konotacije (na primer: „pripadnica lepšeg pola“, „pripadnik jačeg pola“, „crnogorska lenjost“, i tome slično).

VI ODNOS PREMA IZVORIMA INFORMISANJA

1. Novinar ima pravo da istražuje sve okolnosti i činjenice o događajima koji su od interesa za javnost.

2. Novinar se u prikupljanju informacija ne sme služiti iznu-
dom, pretnjom i proganjanjem izvora informacija.

Smernice:

- Pored toga što ne smeju da prete izvorima informacija, novinari ne bi smeli da obećavaju ni povoljno izveštavanje u zamenu za informacije.

3. Novinar je dužan da poštuje zahtev izvora informisanja za anonimnošću. Izmišljanje anonimnih izvora je težak prekršaj standarda profesionalnog postupanja novinara.

Smernice:

- Korišćenje anonimnih (poverljivih) izvora informacija generalno se ne preporučuje, osim ukoliko nema drugog načina da se dođe do informacije od izuzetnog značaja za javnost.
- Često, upotreba neimenovanih izvora informacija predstavlja samo način da izvor ili sam novinar/medij iznese netačne, nepotpune i nedovoljno proverene informacije. U slučaju da se pokaže da skrivanje izvora služi za pokriće njegovog nepostojanja, kredibilitet novinara/medija biće ozbiljno narušena.
- Anonimnost/poverljivost treba omogućiti izvorima koji mogu da pruže informaciju „iz prve ruke“, odnosno za dokumenta koja direktno potvrđuju, ili, sama po sebi, predstavljaju informaciju od izuzetnog značaja za javnost.
- Urednik je obavezan da sa novinarom proveri opravdanost upotrebe anonimnih (poverljivih) izvora informacija. U tom smislu, neophodno je da bar jedan urednik zna i štiti identitet anonimnog izvora.

- Ukoliko izvor informacija zahteva od novinara da njegov identitet ne otkrije ni uredniku, ovakav zahtev treba odbiti.

4. Novinar je dužan da se predstavi izvoru informacija i da navede medij za koji u tom trenutku radi, izuzev ako je drugačije postupanje u javnom interesu i kada se cini u skladu sa pravilima koje propisuje ovaj kodeks.

Smernice:

- Lažno predstavljanje i netačno identifikovanje medija za koji novinar radi nije dozvoljeno. Novinari na zadatku ne smeju da se predstavljaju kao lica koja imaju posebna ovlašćenja, poslovni ljudi ili „obični građani“.
- Prikrivanje identiteta novinara može se primeniti samo kao krajnje sredstvo pribavljanja informacija: ukoliko su bezuspešno primenjeni drugi metodi, ukoliko se informacija ne može pribaviti na drugi način, i samo ukoliko je u pitanju informacija od izuzetnog značaja za javnost.
- U slučaju prikrivanja identiteta novinara, neophodno je da o tome bude obavešteno uredništvo, a preporučuje se i da se konsultuju pravni savetnici zbog mogućih pravnih posledica.

5. Na zahtev urednika novinar može da mu saopšti identitet izvora koji želi da ostane anoniman, a urednik je dužan da zaštiti anonimnost izvora.

Smernice:

- Ukoliko je izvor informacija neimenovan, urednik mora da bude obavešten o identitetu izvora, jer i novinari i urednici odgovaraju za tačnost objavljene informacije.
- Novinar ima pravo da ne saopšti identitet anonimnog (poverljivog) izvora uredniku. U tom slučaju, urednik može da donese odluku o neobjavlivanju informacije koja je dobijena od njemu nepoznatog izvora, i ovaj se postupak po Kodeksu ne smatra cenzurom.

6. Maloletnici se, po pravilu, mogu intervjuisati jedino u prisustvu ili uz saglasnost roditelja odnosno staratelja.

7. Novinar nikada ne sme da zloupotrebi emocije drugih ljudi, njihovo neznanje ili nedovoljnu sposobnost rasuđivanja.

Smernice:

- Izvori informacija s kojima novinar razgovara nisu uvek svesni moći medija i posledica koje njihove izjave mogu da imaju po njih lično, kao i po ljude o kojima govore. S novinarskom profesijom nespojiva je svesna zloupotreba, ali i nepažnja čija bi moguća posledica bila zloupotreba sagovornika.

8. Novinar ne sme među ljude unositi neopravdan strah niti ulivati lažne nade.

Smernice:

- Novinar koji namerno, naročito zbog „atraktivnosti“ teksta/priloga, podstiče neutemeljene strahove i nade čitalaca/gledalaca/slušalaca, na najekstremniji način krši etički kodeks.

VII POŠTOVANJE PRIVATNOSTI

1. Novinar poštuje privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. Pravo na privatnost je suženo kada je reč o javnim ličnostima, a posebno nosiocima javnih funkcija.

Smernice:

- Prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinihaca koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno ni objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet bilo žrtve, bilo počinioca, pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti.
- Novinar mora da ima svest o moći medija, odnosno o mogućim posledicama po žrtvu ili počinioca ukoliko se otkrije njihov identitet. Posebno mora da ima u vidu težinu mogućih posledica u slučaju eventualne greške/pogrešne pretpostavke u izveštavanju.
- Čak i ukoliko nadležni državni organi objave podatke koji spadaju u domen privatnosti počinioca ili žrtve, mediji tu informaciju ne smeju da prenose. Greška državnih organa ne podrazumeva „dozvolu“ za kršenje etičkih principa profesije.
- Javne ličnosti unapred su svesne da im je pravo na privatnost donekle ograničeno, ali to istovremeno ne znači da mediji mogu da ga krše bez ikakvog razloga i objašnjenja.
- Podaci iz privatnog života javnih ličnosti objavljuju se samo ukoliko je to u interesu javnosti, odnosno ukoliko imaju direktne posledice na više ljudi, ukoliko su u suprotnosti s duhom funkcije koju ta ličnost obavlja, ili idejama koje javno zastupa.
- U slučaju smrti javne ličnosti, mediji moraju da budu posebno oprezni s informacijama koje tu ličnost naknadno povezuju s nekim krivičnim delom ili diskriminišućim saznanjem. Čak i ukoliko je u pitanju informacija od javnog značaja, novinar

mora da bude svestan da su preminule osobe zakonom oslobođene od daljeg krivičnog gonjenja.

- 2. Novinari i urednici naročito treba da izbegavaju spekulacije i prenošenje nedovoljno proverljivih stavova u izveštavanju o nesrećama i tragedijama u kojima ima stradalih ili su teško pogođeni materijalni i drugi interesi građana.**
- 3. U izveštavanju o događajima koji uključuju lični bol i šok, novinar je dužan da svoja pitanja prilagodi tako da odražavaju duh saosećanja i diskrecije.**

Smernice:

- Fotografi i snimatelji dužni su da se, prilikom fotografisanja žrtava nesreća i zločina, ophode sa obzirom i saosećanjem.

- 4. Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom.**

Smernice:

- Predstavnici državnih i javnih institucija koje se bave zaštitom dece ponekad nisu svesni uticaja medija i načina njihovog rada. Podaci koje zbog toga pružaju novinarima često podrazumevaju otkrivanje identiteta maloletnika. Novinar ne sme da zloupotrebi njihovu dobronamernost ili neznanje. Informacije dobijene od lekara, socijalnih radnika, vaspitača, i tako dalje, a koje direktno ili indirektno upućuju na identitet maloletnika, ne smeju da budu objavljene.

VIII KORIŠĆENJE ČASNIH SREDSTAVA

- 1. U prikupljanju informacija, fotografija, dokumenata, zvučnih i video zapisa novinar će se koristiti samo časnim sredstvima.**

Smernice:

- Novinari i urednici ne smeju da objavljuju materijal pribavljen uz pomoć skrivenih kamera, prislušnih uređaja, odnosno neovlašćenim prisluškivanjem, izuzev kada se time stiti javni interes (npr objavljivanje informacija o ugroženosti života i zdravlja stanovništva, korupciji, zloupotrebi položaja i slično).
 - Za primenu ovog izuzetka mora postojati jasno propisana i transparentna redakcijska procedura.
 - Nespojivo je sa novinarskom profesijom pribavljanje informacija podmićivanjem izvora.
- 2. Novinar ne treba da nastavi sa postavljanjem pitanja, telefoniranjem, fotografisanjem ili snimanjem privatnog lica pošto je zamoljen da odustane.**
 - 3. Pritisak na privatno lice da dâ odgovor na neko pitanje može biti nastavljen i nakon odbijanja, ali samo pod uslovom da za to postoji utemeljen javni interes.**
 - 4. Pravo je novinara da, u odnosu prema državnim i drugim institucijama kontinuirano postavlja pitanja za koja smatra da su od interesa za javnost, bez obzira na to da li su zamoljeni da to prekinu ili ne.**

IX POŠTOVANJE AUTORSTVA

1. Mediji i novinari poštuju i primenjuju važeće zakonodavstvo o zaštiti autorskih prava. Kada se dobije dopuštenje za reprodukciju iz drugog izvora, to se čini uz uvažavanje autora i uz navođenje izvora.

Smernice:

- Ukoliko se parafrazira tuđe autorsko delo ili istraživanje, neophodno je navesti autora, odnosno izvor.
- Fotografije moraju da budu potpisane imenom i prezimenom autora ili vlasnika fotografije.
- Kršenje autorskih prava neovlašćenim reprintom, kopiranjem fotografija iz štampanih medija, „skidanjem“ (download) fotografija sa Interneta, smatra se teškom povredom ovog Kodeksa.
- Fotografije se ne mogu ustupati drugim licima, organizacijama, institucijama i medijima bez saglasnosti autora.

2. Novinar neće kao svoje potpisivati tekstove, crteže, ilustracije, fotografije, video i zvučne zapise drugih autora.

Smernice:

- Ukoliko na tekstu/prilogu radi više novinara/saradnika, potrebno je navesti sve osobe koje su učestvovala u stvaranju tog teksta/priloga, bez obzira na obim njihovog doprinosa, na njihov status i hijerarhijski položaj u medijskoj kući (honorarni saradnik, slobodnjak, novinar ili urednik).
- Fotomontaže i obrađene fotografije moraju jasno da budu razgraničene od dokumentarne fotografije. Čitaoci/gledaoci ne smeju se namerno dovoditi u zabludu.

3. Novinar treba da odbije da potpiše tekst, fotografiju, crtež, ilustraciju, zvučni ili video zapis:

- kada je uredničkom, lektorskom ili drugom intervencijom izmenjen tako da je promenjen njegov smisao, kao i ukoliko su te izmene suprotne mišljenju i uverenju novinara,
- u slučaju kada za to novinar ima opravdani interes (lična sigurnost, itd).

Smernice:

- Novinar ne bi trebalo da se potpiše ako nije učestvovao u pripremi i izradi teksta, fotografije, crteža, ilustracije, zvučnog i video zapisa.
- Ukoliko je promenom nadnaslova, naslova i podnaslova urednik promenio smisao i intonaciju teksta, fotografije, crteža, ilustracije, zvučnog i video zapisa, novinar je dužan da na to skrene pažnju uredniku, i da zahteva izmene. Ukoliko urednik ne prihvati zahteve novinara, on ima pravo da traži izostavljanje svog potpisa, odnosno da povuče tekst, fotografiju, crtež, ilustraciju, video i zvučni zapis.

4. Urednik je obavezan da usliši zahtev novinara da ga ne potpiše pod tekstom, fotografijom, crtežom, ilustracijom, zvučnim ili video zapisom ukoliko novinar smatra da bi time bila ugrožena njegova bezbednost.

Smernice:

- Korišćenje pseudonima treba izbegavati. Ukoliko je u pitanju informacija od izuzetnog značaja za javnost, odnosno informacija čije bi objavljivanje moglo da ugrozi ličnu bezbednost novinara, upotreba pseudonima smatra se opravdanom.

5. Arhivski audio i video zapisi moraju da budu označeni na odgovarajući način.

Smernice:

- Fotografija uz tekst/prilog koja nije nastala na samom događaju koji ilustruje, mora da bude naznačena kao arhivska.
- Potrebno je jasno naznačiti svaku fotografiju koja nije nastala neposredno na događaju, a služi njegovom ilustrovanju.

X ZAŠTITA NOVINARA

1. Novinar koji se pridržava ovog kodeksa uživa podršku i zaštitu svog profesionalnog udruženja.
2. Novinar koji se pridržava profesionalnih i etičkih standarda ima pravo na pravnu i materijalnu pomoć u zaštiti od nasilja, pretnji, uvreda i drugih negativnih posledica zbog obavljanja novinarske profesije.
3. **Svako ko smatra da je novinar povredio neku od odredbi ovog Kodeksa, može se obratiti Sudu časti i Savetu za štampu.**

PRIMERI IZ PRAKSE KOMISIJE ZA ŽALBE SAVETA ZA ŠTAMPU

KRŠENJE AUTORSKIH PRAVA

Novinarka sajta koji se bavi lokalnom tematikom, obratila se Saveću za štampu, tvrdeći da je jedan tiražni dnevnik preuzeo njen prilog "Englesko-romska ljubavna romansa", objavljujući ga pod drugim nazivom i uz "blagu prepravku". U prilog toj tezi, ona je istakla da se izjave aktera "poklapaju sa mojima u tekstu", a da novinarka koja je tekst potpisala nije imala njihovu saglasnost da preuzme citate. Komisija za žalbe ocenila je da u ovom slučaju nije bilo kršenja Kodeksa novinara Srbije i da nema osnova za tvrdnju da je tekst sa sajta prepisan i samo blago promenjen. Uvidom u oba teksta, utvrđeno je da u spornom tekstu ima detalja koji ne postoje u tekstu podnosioca žalbe.

Ovaj slučaj, međutim, imao je i nastavak, pošto se posle novinarke žalio i autor fotografija: on je naveo da je njegova fotografija objavljena bez potpisa, dok je novinarka na koju se odnosila i primarna žalba odgovorila da je "saglasnost za objavljivanje fotografije dobijena od vlasnika veb portala" na kojem je objavljen tekst podnosioca žalbe. Ovaj put, doneta je i zvanična odluka da je prekršena tačka 1 člana IX Kodeksa novinara Srbije, koja se odnosi na zaštitu autorskih prava.

Ono što je u ovoj situaciji zaista neobično, jeste činjenica da Kodeks nije prekršen u odnosu na fotografa - podnosioca žalbe, već na redakciju sajta na kojem je fotografija primarno objavljena. Komisija je, naime, utvrdila da fotograf nije bio potpisan ne samo u dnevniku koji je njegovu fotografiju preuzeo, već ni na sajtu: on je stoga već na početku "izgubio" svoja autorska prava, tj. niko od potonjih korisnika fotografije nije mogao da zna ko je autor.

Pozivajući se na smernice Kodeksa novinara Srbije, u kojima se izričito navodi da “fotografije moraju da budu potpisane imenom i prezimenom autora ili vlasnika fotografije”, članovi Komisije istakli su da je medij koji je fotografiju preuzeo, imao obavezu da navede naziv sajta s kojeg ona potiče.

NEPRIMERENI SADRŽAJI

Malo pošto je u Bečeju ubijen malololetni Ervin Bilicki, njegovi roditelji su tiražnom dnevnom listu ustupili fotografiju mrtvog mladića s vidnim podlivima po licu. Želja im je bila da demantuju teze da im je dete preminulo nesrećnim slučajem, odnosno da dokažu da je stradao od posledica prebijanja. Fotografija je objavljena na naslovnoj strani, na šta se žalio Centar za prava deteta. Komisija je odlučila da je u ovom slučaju prekršeno više tačaka člana IV Kodeksa novinara Srbije: pored objavljivanja neprimerenih sadržaja koji mogu imati štetan uticaj na decu, ovde je diskutabilno i to što nije bilo zaštite “prava i dostojanstva dece, žrtava zločina, osoba sa hendikepom i drugih ugroženih grupa”.

Većina članova Komisije smatrala je da se objavljivanje ovakve fotografije ne može opravdati javnim interesom, odnosno željom redakcije da dokaže da je mladić ubijen i da nadležni ne rade dobro svoj posao. Po njihovoj oceni, nije bilo potrebe za tako dramatičnim činom, tim pre što fotografiju ne prati nikakva ozbiljnija analiza događaja.

Ovaj slučaj dobro ilustruje i odredbe Kodeksa koji se tiču odnosa prema izvorima informacija – u ovom slučaju, prema porodici stradalog mladića. U članu VI navodi se da novinar ne sme da zloupotrebi emocije drugih ljudi ili njihovo neznanje – konkretno, on bi morao da ima u vidu da izvori nisu uvek svesni moći medija i posledica koje njihove izjave (ili postupci) mogu da imaju po njih lično, kao i po druge ljude. “S novinarskom profesijom nespojiva je svesna zloupotreba, ali i nepažnja čija bi moguća posledica bila zloupotreba sagovornika”, navodi se u Smernicama za član VI.

PRIVATNOST JAVNIH LIČNOSTI

Zbog niza tekstova koji ga označavaju kao ozbiljnog i u saobraćaju opasnog alkoholičara, Komisiji za žalbe obratio se pevač Vladimir Georgiev. To je bio samo jedan od nekoliko slučajeva u kojima su se javne ličnosti žalile zbog navodne medijske kampanje protiv njih, a karakterisali su ga neprimerene fotografije i vrlo eksplicitni naslovi: “Jači od zakona: Vlado Georgiev šest puta uhvaćen pijan za volanom”, “Ova pijandiura će nekoga ubiti”, “Psiholozi: Vlado Georgiev je alkoholičar koji mora da se leči”, “Georgieva treba smestiti u bolnicu”, “Spasite brojne živote, ne dajte Georgievu da pije”.

U ovom slučaju, Komisija je odlučila da nisu prekršene sve odredbe Kodeksa na koje se žalilac pozivao, ali da je bilo kršenja tačke 6 člana IV (Odgovornost novinara) i tačke 1 člana VII (Poštovanje privatnosti) – koje se odnose i na obavezu novinara da poštuje kulturu i etiku javne reči, kao i integritet i dostojanstvo ljudi o kojima piše. S druge strane, utvrđeno je da nema osnova za sumnju u istinitost izveštavanja, kao i da postoji javni interes da se o ovoj temi piše. Članovi Komisije ocenili su da je za ovaj slučaj važno to što je pevač svojevremeno učestvovao u kampanji “Ne brže od života” za bezbednu vožnju, a da sam vozi kada pije. Javni interes još je i veći, jer je reč o nečemu što može da utiče na bezbednost građana.

Iako je privatnost javnih ličnosti manje zaštićena Kodeksom nego privatnost “običnih ljudi”, tekstovi o Georgievu ipak su ocenjeni kao tekstovi kojima se vređa njegovo dostojanstvo. “Korišćenje izraza kao što su “pijandura”, “najveća šljokara u Srbiji”, “nikad nije trezan”, “čim se napije seda za volan”, “alkoholičar koji treba da se leči”, “apelujemo na ugostitelje da mu ne služe piće, a na prodavce da mu izbacuju flaše iz korpe”, nije prihvatljivo sa stanovišta propisanih pravila profesije, čime je prekršen Kodeks”, ističe se u odluci Komisije.

NACIONALNOST POČINILACA KRIVIČNIH DELA

Tokom prve dve i po godine rada, članovi Komisije za žalbe Saveta za štampu samo u jednom slučaju nisu uspeli da usaglase stavove i donesu odluku o eventualnom kršenju Kodeksa novinara Srbije. Reč je o žalbi Regionalnog centra za manjine koji se žalio na tekst “Samo su lopovi revnosni”, koji se bavio problemom krađe telefonskih kablova i lima sa krovova. U tekstu se, između ostalog, navodi: “Kradljivci ove „robe” su gotovo po pravilu, otvoreno treba reći, romske nacionalnosti. Sudijska „bolećivost” može da se nasluti: oglasiće se neka NVO ili „faktor” koji štiti njihova manjinska pravai „prozvaće” sudiju. Činjenica je da je ova nacionalna manjina, u veoma teškoj materijalnoj situaciji, da živi u bedi, ali i da se ogromna sredstva troše na njihovu „inkluziju”, što im ne daje za pravo da imaju popust pred boginjom pravde”.

Prema Kodeksu (član IV, tačka 1 i Smernice), pominjanje nacionalne, verske, ideološke ili političke pripadnosti osumnjičenog dozvoljeno je samo u slučaju da je počinjeno krivično delo u vezi sa tom pripadnošću. Imajući u vidu tu odredbu, članovi Komisije najpre su pokušali da utvrde da li je u ovom slučaju postojala takva veza. Ipak, ostali su podeljeni, kao i prilikom konačnog odlučivanja. Članovi koji su smatrali da je Kodeks prekršen istakli su da je reč o tekstu koji diskriminiše Rome, predstavljajući ih ne samo kao lopove, već i kao “zaštićene” lopove koje sudovi ne kažnjavaju, zbog uticaja moćnih zaštitnika iz nevladinih organizacija. Oni čije se mišljenje razlikovalo, smatrali da je nacionalna pripadnost počinitelja krivičnog dela, u ovom slučaju, relevantna za tekst.

ETIKA I FUNKCIONERI

Afera “Nikolaidis” izbila je u januaru 2012, kada je crnogorski pisac Andrej Nikolaidis napisao tekst u kojem se veoma oštro osvrnuo na srpsku politiku i pritom izneo nekoliko militantnih teza - između ostalog i insinuaciju kako bi bilo dobro da neki srpski političari postanu žrtve atentata.

Njegov članak naprasno je povučen iz medija, posle čega je grupa uglednih pisaca potpisala peticiju kojom se zahteva prekid hajke protiv njihovog crnogorskog kolege, odnosno izražava principijelna podrška slobodi govora. Među potpisnicima, bio je i Sreten Ugričić, tada aktuelni upravnik Narodne biblioteke Srbije, koji je potom smenjen s funkcije.

Još u toku afere, on se Komisiji za žalbe obratio sa zahtevom da se preispita postupanje dnevnog lista koji je objavio tekst pod naslovom “Upravnik Narodne biblioteke podržao atentat na Tadića”. Ugričić je naveo da je u pitanju “uznemiravanje javnosti objavljivanjem lažnih navoda o mojoj podršci terorističkim izjavama”. Na molbu generalne sekretarke Saveta da odgovore na ovu žalbu, nadležni u tuženom dnevniku objasnili su da “ako podržite nekog ko je podržao ubistvo, onda posredno i vi podržavate ubistvo”.

Članovi Komisije saglasili su se da je u pitanju kršenje Kodeksa novinara Srbije. Konstatovano je da je prekršena tačka 2 člana I: “Pravo je medija da imaju različite uređivačke koncepte, ali je obaveza novinara i urednika da prave jasnu razliku između činjenica koje prenose, komentara, pretpostavki i nagađanja». Pošto u spornom tekstu ne piše ništa o atentatu, koji se pominje u naslovu, utvrđeno je i kršenje smernice u vezi sa tačkom 1 člana II: «Naslov teksta/priloga ne sme da bude u suprotnosti sa suštinom priloga».

(NE)IMENOVANI KOMENTARI

Pošto je Savet za štampu proširio svoju nadležnost i na veb izdanja, Komisiji se obratila Ana Radmilović, autorka teksta “O siromaštvu jezika i duha”, objavljenog na jednom uglednom političko-informativnom portalu. U ovom slučaju, naročito je zanimljivo što se ona žalila na urednika tog portala, što je i prva žalba saradnika/novinara protiv urednika medija u kojem je bio angažovan.

Tekst podnositeljke žalbe izazvao je čitavu salvu pogrđnih komentara, ali je sporno bilo to što se u debatu uključio i glavni urednik. On ne samo da se nije ogradio od teksta, već je autorku “branio” od čitalaca navodeći doslovce njihove optužbe: da npr. “nije u redu da o njoj pišete kao da je Tačijev saradnik, šiptarsko kopile, plaćena ustašica,..”. Među kvalifikacijama koje je izneo pomenuti urednik, bilo je i onih koje je, kako je sam naveo, citirao iz neobjavljenih komentara ili iz komentara “za koje je čuo da ih je bilo”. Nije, dakle, bilo dovoljno ono što je objavljeno – a što takođe ulazi u kategoriju ličnih napada – već je tome dodato i ono što je prethodno ocenjeno kao neprimeren sadržaj i uklonjeno sa sajta.

Članovi Komisije ocenili su da je Kodeks prekršen ne samo objavljivanjem komentara koji predstavljaju diskriminatornu konotaciju (član V, Novinarska pažnja), već i njihovim ponavljanjem u komentaru glavnog urednika. Komisija je imala u vidu mogućnost da je to učinjeno “u iskrenoj želji da zaštiti autorku i bez namere da je uvredi”, ali je ocenila da “ne ceni nameru, već njen efekat” Efekat je, u ovom slučaju, bio jasan i ovom portalu izrečena je javna opomena zbog kršenja Kodeksa.

